

СЪЩНОСТ НА СЪДЕБНОТО ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО НОВИЯ ГПК

Д-р Атанас Иванов

Проблематиката във връзка с правната същност на съдебните актове, постановявани по новия ГПК, представлява особен теоретичен и практически интерес. Последният се определя от множество фактори с различен характер и значение, преди всичко от характеристиката на съдебните актове, съответно от характера на дейността при различните средства за обжалване. Проблемите на съдебните актове са сред най-сложните в гражданското процесуално право и крият множество неизяснени аспекти. Но проблемите на съдебните актове не могат да бъдат изяснени, ако не се изясни същността на видовете съдебни актове, тъй като чрез правната им същност законодателят е въвел правилото за възможността за проверка на съдебните актове, която е призвана именно да предпази страните по делото и другите заинтересувани лица от грешки на съдията. Ето защо въпросите за същността на съдебното определение като вид съдебен акт имат важно практическо значение. Предмет на настоящето изследване са причините за това, без да се претендира за изчерпателност.

Определения се наричат съдебните постановления, с които съдът се произнася по въпроси, възникващи във връзка с разглеждане на гражданското дело. Легална дефиниция законодателят дава в разпоредбата на чл. 252 ГПК, според която съдът постановява определение, когато се произнася по въпроси, с които не се разрешава спорът по същество. Решението дава отговор на исковата молба, като с него съдът се произнася по основателността, респективно – неоснователността на иска. Предмет на определението са въпроси извън основателността на иска, въпроси, които се свеждат до такива относно реда за осъществяване на защитата на съответното право, за произнасяне на съда по съществуващото на делото. С определението се решават винаги процесуални въпроси, защото всички въпроси, които не са по съществуващото, които са извън решаването на основния въпрос и не попадат в границите му, а са други възникнали по делото, са процесуални. Това са процедурни въпроси, които се случват, възникват по повод, във връзка с начина и реда за разглеждане на главния въпрос, въпроса по основателността, по съществуващото на гражданското дело, или ако използваме термина, с който си служи старият Закон за гражданското съдопроизводство (отм.) в разпоредбата на чл. 448, изр. второ, това са **частни** въпроси, възникващи при разглеждане на делото.

Производството по осъществяване на защитата по главния въпрос е “динамичен фактически състав”, тъй като се проявява чрез последователно предприемани процесуални действия, като всяко действие се поражда от предходно и е основание за осъществяване на следващо действие. Всяко процесуално действие се явява последица, резултат на определено предходно действие и непосредствена причина за следващото процесуално

действие. В този смисъл производството възниква, развива се и завършва като динамичен фактически състав. Всички въпроси, възникващи в рамките на това производство по произнасяне по главния въпрос, без да се засягат такива по главния, по съществуващото на делото, са предмет на решаване от съда с определение. След като определенията решават процесуални въпроси, без да надхвърлят рамките на производството, то правните им последици също следва да са в рамките на производството, ефектът им е “вътрешнопроцесуален”.

Определенията не са подчинени на единен режим. По своя предмет и значение, които произтичат от процедурните въпроси, по които се произнасят, те са разнообразни и имат различна правна характеристика. Едни от тях, подобно на съдебното решение, служат за заключителен акт на производството в даден съд или инстанция, заменяйки съдебното решение като финал на процеса. Разликата им от решението се състои в това, че не разглеждат иска по същество, не присъждат на ищеца права и не отказват признание на тези права, не регулират материалноправни отношения между страните. Но те са сходни с решението в този смисъл, че завършват производството в определена инстанция. Това са прекратителни определения по недопустимостта на исковия процес. С тях се приема, че търсената от ищеца правна защита не може да се даде, тъй като е недопустима, което обуславя отхвърляне на иска като недопустим и прекратяване на делото поради липса на положителна или наличност на отрицателна процесуална предпоставка – липсва право на иск. От процесуална гледна точка те съответстват на решението и по това, въпреки че не въвежда в обсъждане съществуващото по делото, разглеждане на главния въпрос, но отговаря на искането на страната – отказва в основни линии да се произнесе по иска, по основателността на иска. Тези прилики на практика дават основание на някои автори да наричат тези определения процесуални решения¹.

¹ Д. Силяновски приема, че решението е такова постановление на съда, което се отнася до съществуващото на делото, т.е. постановление, с което се произнася по основателността на заявените в исковата молба искания, или с което съдът се произнася по допустимостта на иска. То е заключителен акт на съда, отговор на исковата молба на съда, поради което е налице функционална зависимост на решението от исковата молба. В този смисъл той приема, че, произнасяйки се на процесуално основание, досежно допустимостта на иска, съдът дава отговор на исковата молба с процесуално решение (вж Силяновски, Д., Гражданско съдопроизводство, С., 1948 г., т. II, с. 208). Тази теза е разкритикувана от Любен Корнезов (“Неправилното съдебно решение”, С., 1995 г., с. 15, поддържана и в “Гражданско съдопроизводство”, т. I, С., 2009, с. 631), приемайки, че въпреки силните страни, в термина “по същество” в разпоредбата на чл. 195, ал. 1 от ГПК е вложен друг смисъл от законодателя. Спорът за дадено конкретно субективно материално право, и оттук за гражданското проваотношение, е предпроцесуален. Страните като равнопоставени субекти спорят за конкретно гражданско проваотношение между тях, т.е. налице ли е субективното материално право и кореспондиращото му правно задължение. Ищецът въвежда в процеса спорното материално право чрез исковата молба, упражнявайки правото на иск, с което търси защита относно съществуването, респ.

Съществува и друга група определения, чрез които съдът разрешава възникнали в течение на производството процесуални въпроси, имащи за цел подготовка на нормалното развитие на процеса и обезпечаване на произнасянето на законно и обосновано съдебно решение. С едни определения съдът констатира, че производството е недопустимо и му слага край, като го прекратява, а с други администрира движението на производството, затова те са придобили наименования определения по

несъществуването на гражданското правоотношение. Това спорно субективно материално право става “сърцевината” на процеса, без която не може да има процес, тъй като ще липсва предмет. Авторът приема, че даже “процесът относно процеса” се развива на базата и по повод на конкретното субективно материално право. Друг е въпросът, че преди съдът да се произнесе относно субективното материално право, могат да бъдат решавани и други процесуални въпроси, които са във връзка с главния, основния въпрос – спорното субективно материално право. То е същността на делото, по него съдът трябва да се произнесе “по същество”. Спорът относно материалното право е най-същественният въпрос в процеса. Това е имал предвид законодателят, когато е употребил в чл. 195, ал. 1 от ГПК (отм.) “спор по същество”.

Това становище следва да бъде споделено. Въпреки че с определението, с което съдът се произнася по допустимостта на иска, може да прекрати производството поради липсата на положителна или наличието на отрицателна процесуална предпоставка, то не можем да приемем, че по същността си актът на съда е решение. С него съдът се произнася по елементите на външната обвивка на търсената от страната защита, досежно наличието на правото на страната да получи от държавата правосъдие. Предметът на защитата е спорното право, което се внася за изследване в процеса, като последният обезпечаваша реда и средствата за получаване на тази защита, когато е възникнал спор относно материални правоотношения. Чрез процеса се обезпечават, предвиждат се гаранции за осъществяване на субективните права при липса на изпълнение и възникнал спор по тяхното упражняване. Новите отношения между страните ще се изградят на основание съдебно решение, което ще замести съществуващия спор. В този смисъл то се явява декларация за съществуването, респ. несъществуването на материалноправните отношения между страните, наведени чрез искане пред съда, което искане може да е недопустимо. Т. е. налице е установяване на извънпроцесуалното правно положение между страните, което става по реда на процеса – оценката за допустимостта на последния се инкорпорира в съдебното решение, което решава гражданските правоотношения, а при липса на предпоставките, при недопустимост на тази защита пред съда, с определение последният дава оценка и прекратява производството, без да се произнася по материалното правоотношение. В този смисъл законодателят е направил опит да разграничи съдебните постановления по основния въпрос на делото и допълнителните въпроси във връзка с осъществяването на главния при липса на условия за установяване на спора. Има разграничаване и на правните последици на двата акта на съда, като прекратявайки производството по делото с определение поради недопустимост на иска, този акт на съда не лишава страните от възможността да решат материалния спор чрез други средства, докато, произнасяйки се с решение по спора, се преклудира възможността на страните да поддържат спора – гражданските им правоотношения са такива, каквито са установени от съда с решението. С оглед на диференциацията на двата вида актове и избягване на бъдещи спорове по тяхната правна същност, би могло да се мисли за подобряване на разпоредбата на чл. 252 от ГПК, както правилно прави предложение Л. Корнезов (Гражданско съдопроизводство, т. I, С., 2009, с. 631) *de lege ferenda* текста да се формулира по следния начин: “С определение съдът се произнася по процесуални въпроси”.